

СОЦИОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
SOCIAL SCIENCE

Малтабаров Б.А.

**РЕГИОНАЛДЫК ДИНИЙ ИДЕНТТҮҮЛҮК СОЦИОЛОГИЯЛЫК
ТАЛДООНУН ОБЪЕКТИСИ КАТАРЫ**

Малтабаров Б.А.

**РЕГИОНАЛЬНАЯ РЕЛИГИОЗНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ
КАК ОБЪЕКТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА**

B.A. Maltabarov

**THE REGIONAL RELIGIOUS IDENTITY AS AN OBJECT
OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS**

УДК: 316.74/32.019

Макалада дин жана диний иденттүүлүк тууралуу суроолор каралган, ошондой эле региондук диний иденттүүлүккө социологиялык изилдөө жасалган.

Негизги сөздөр: дин, диний иденттүүлүк, аймак, социологиялык изилдөө, респондент.

В статье рассматриваются вопросы религии и религиозной идентичности, а также сделан анализ региональной религиозной идентичности.

Ключевые слова: религия, религиозная идентичность, регион, социологические исследования, респондентов.

The article deals with the issues of religion and religious identity, as well as the analysis of regional religious identity.

Key words: religion, religious identity, region, sociological research, respondents.

Диний иденттүүлүктү социологиялык изилдөө Кыргызстандын шартында алгачкылардан болуп түштүк аймагы боюнча өткөрүлгөн. Бул сурамжылоого катышкандарга диндик эрежелери канчалык деңгээлде аткарышаары, кайсы динди өзүмдүкү деп эсептейт, эмне үчүн диний мекемелерге барып турат деген суроолорго жооп алынган. Бул социологиялык изилдөөдө 980 респондент суралган, алардын демографиялык көрсөткүчтөрү төмөнкүдөй [3, 104, 110-бб.].

Жынысы боюнча 478 эркек жана 502 аял, билими боюнча: бүтпөгөн орто билим - 47, толук орто билим - 194, атайын орто билим - 175, бүтпөгөн жогорку билим - 187 жана жогорку билим - 377 респонденттерди түзгөн¹⁶.

Жашаган жери боюнча 233 шаардык, 747 айылдык респонденттер, ал эми жалпы аймак бонча 478

респондент Ош, 350 - Жалал-Абад жана 152 респонденттер Баткен областары боюнча суралган (1-таблицаны караңыз).

1-таблица

Респонденттер областар боюнча

№	Областтардын аталышы	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Ош	478	48,8
2.	Жалал-Абад	350	35,7
3.	Баткен	152	15,5
	Бардыгы	980	100,0

Социологиялык изилдөө 18-29 жашка чейин 391 респонденттер суралган. Бул көрсөткүч 39,9% түзүп, эң көп респонденттер суралган. Кийинки категориядагы жашы боюнча 30-39 жаштагылардан 212, 40-49 жаштан 184, 50-59 жаштан 100 жана 60 жаштан жогору 93 респонденттер бул социологиялык изилдөөгө катышкан (2-таблицаны караңыз).

2-таблица

Респонденттер жаш курагы боюнча

№	Жаш курагы	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	18-29	391	39,9
2.	30-39	212	21,6
3.	40-49	184	18,8
3.	50-59	100	10,2
3.	60тан жогору	93	9,5
	Бардыгы	980	100,0

Социологиялык изилдөөдө түштүк аймагы боюнча кыргыз улутунан 711 респондент суралган. Андан тышкары, этностордон сурамжылоодо 190 өзбек, 37 орус, 10 татар, 9 таджик, 7 уйгур, 6 казак, 3 түрк, экиден якут жана грузин, бирден украин, чечен жана калмак этносунун өкүлдөрү изилдөөгө катышкан (3-таблицаны караңыз).

¹⁶ Бул изилдөө Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин социология бөлүмүнүн башчысы, Кыргызстандагы Социологиялык Ассоциациясынын (САК) президентинин, социологиянын профессору К. Исаевдин жеке демилгеси менен жана университеттин колдоосу аркылуу 2013-жылы өткөрүлгөн.

3-таблица

Улуту боюнча

№	Улуттар	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Кыргыз	711	72,6
2.	Өзбек	190	19,4
3.	Орус	37	3,8
4.	Татар	10	1,0
5.	Тажик	9	0,9
6.	Уйгур	7	0,7
7.	Казак	6	0,6
8.	Түрк	3	0,3
9.	Якут	2	0,2
10.	Грузин	2	0,2
11.	Украин	1	0,1
12.	Чечен	1	0,1
13.	Калмак	1	0,1
	Бардыгы	980	100,0

Сурамжылоого катышкан респонденттерге «Сиз Кудайга ишенсизби?» деген суроо берилген: Бул суроого 95% респондент «ооба» Кудайга ишенем деп жооп беришкен. Бул жогорку дээңгелдеги динчилдиктин көрсөткүчү. Бул суроого ооба ишенемиз дагы, жок дагы деп 3,8% респонденттер жооп беришти. Совет доорунда атеисттер саны тескеринче азыркы динчилдиктин көрсөткүчү менен барабар болчу. Бул изилдөө атеистмин деп 6 респондент жооп берген ал 0,6% түздү. Түштүк аймагы боюнча атеисттер абдан эле азайып бара жатканын далилдейт. Бул суроого 0,6% респонденттер жооп бере албайм деп белгилешкен (4-таблицаны караңыз).

4-таблица

Сиз Кудайга ишенесизби?

№	Варианты ответов	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Ооба, ишенем	931	95
2.	Ооба дагы, жок дагы	37	3,8
3.	Жок	6	0,6
4.	Жооп бере албайм	6	0,6
	Бардыгы	980	100

Респонденттердин динчилдиги абдан жогору болгондуктан, биз аны текшерип үчүн кийинки суроону бердик: «Сиз динде каралган диний майрамдарды, салт-санааны, куран окууну аткарысызбы?» Бул суроого, «ооба» толугу менен диний майрамдарды, салт-санааны, куран окууну аткарам деп 56,3 респонденттер жооп беришти. Бул суроого, ар бир үчүнчү респондент (31,9) диний майрамдарды, салт-санааны, куран окууну аткарганды жакшы эле колдойм деп жооп берген. Анча колдобойм деп 8,5%, такыр колдобойм деп 1,2% жана бул суроого 20 респондент жооп бере албайм деп белгилешкен (5-таблицаны караңыз).

5-таблица

Сиз динде каралган диний майрамдарды, салт-санааны, куран окууну аткарысызбы?

№	Жооптор	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Толугу менен колдойм	552	56,3
2.	Жакшы эле колдойм	313	31,9
3.	Анча колдобойм	83	8,5
4.	Такыр колдобойм	12	1,2
5.	Жооп бере албайм	20	2,0
	Бардыгы	980	100,0

Бул изилдөөдө респонденттердин өздөрүн кайсы динге тиешелүү экенин билиш үчүн төмөнкү суроону бердик: «Сиз кайсы динди өзүмдүкү деп эсептейсиз?». Ислам динин өзүмдүкү деп эсептейм 96% респондент жооп беришкен. Кыргыз Республикасынын Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясы: «Жаштар жана ислам» аттуу 2013-ж. өткөргөн социологиялык изилдөөнүн жыйынтыгын карасак, 91% суралгандар өздөрүн мусулман деп көрсөтүшкөн [1, 9-б.].

Бул эки изилдөөлөрдөн кийин бир жыл өткөндөн кийин дагы Кыргыз Республикасынын Президенттик аппаратынын атайын тапшырмасы жана Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин колдоосу менен өткөрүлгөн социологиялык изилдөөдө: «Сиз өзүңүздү кайсы динге же диний ишенимге таандык деп эсептейсиз?» деген суроого 90,3% респонденттер ислам динине таандык экени аныкталган, алардын ичинен жынысы боюнча 46% эркек жана 44,3% аял болгон [2, 302-б.].

Христиан динин 3,6% респондент өзүмдүкү деп эсептейт. Иудаизмди 0,2%, буддизмди 0,1% респонденттер жооп беришкен. Бул изилдөөдө тенирчиликти өзүмдүкү деп эсептейм деп 1 респондент белгилеген (6-таблицаны караңыз).

6-таблица

Сиз кайсы динди өзүмдүкү деп эсептейсиз?

№	Жооптор	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Ислам дини	941	96,0
2.	Христиан дини	35	3,6
3.	Иудаизм	2	0,2
4.	Буддизм	1	0,1
5.	Башка: Тенирчилик	1	0,1
	Бардыгы	980	100,0

Бул изилдөөдө ислам динин 96% респондент өзүмдүкү деп эсептегени жогоруда аныкталды. Бул абдан жогорку көрсөткүч. Ошол үчүн биз кийинки суроону бердик: «Сиз эмне үчүн бул динди өзүмдүкү деп эсептейсиз?». Жоопторду талдасак, алар төмөкүнү көрсөттү. Менин ата-энем ушул динди ту-

тунушат жана мени дагы ушуга тарбиялашкан деп 57,7% респонденттер жооп беришкен. Ар бир бешинчи суралган респонденттер (21%) бул менин этникалык тегим ушул динди колдойт деп жооп узаткан. Суралгандардын ар бир онунчу (9%). Мен бул динди өзүм окуп, жетиштим деп жооп беришти. Бул суроо жөнүндө мен эч ойлонбоптурмун деп жооп беришкен 6,2% респондент болду. Суроонун ачык калган башка деген категориясына 3,8% респонденттердин жообу, Аллах мени өз тандаган деп белгилешкен (7-таблицаны караңыз).

7-таблица

Сиз эмне үчүн бул динди өзүмдүкү деп эсептейсиз?

№	Жооптор	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Менин ата-энем ушул динди тутунушат жана мени дагы ушуга тарбиялашкан.	565	57,7
2.	Менин этникалык тегим ушул динди колдойт.	206	21,0
3.	Мен бул динди өзүм окуп, жетиштим.	88	9,0
4.	Бул жөнүндө эч ойлонбоптурмун	61	6,2
5.	Башка: Аллах мени өз тандаган	37	3,8
	Бардыгы	980	100,0

Респонденттердин динчилдиги жогору болгондуктан, диний эрежелерди канча дэңгээлде аткарырын билиш үчүн төмөнкү суроону бердик: «**Канчалык тездикте диний жайларга барып турасыз?**». Социологиялык изилдөөнүн негизинде диний жайларга такай (күнүгө) барам деп 5,5% респонденттер жооп беришти. Жумасына 1 жолу 28,2%, айына бир жолу 14,3%, жарым жылда бир жолу 7,9% жана бир жылда бир жолу 14,4 респонденттер бул суроого жооп беришкен. Бул суроого 29,8% респонденттер эч барбайм деп жооп беришкен жок (8-таблицаны караңыз).

8-таблица

Канчалык тездикте диний жайларга барып турасыз

№	Жооптор	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Күнүнө барам	54	5,5
2.	Жумасына бир жолу	276	28,2
3.	Айына бир жолу	140	14,3
4.	Жарым жылда бир жолу	77	7,9
5.	Бир жылда бир жолу	141	14,4
6.	Эч барбайм	292	29,8
	Бардыгы	980	100

Изилдөөнүн соңунда биз, диндеги көйгөйлөрдү аныкташ үчүн төмөкүдөй суроону бердик: «**Диндеги кайсы көйгөйлөр сизди тынчсыздандырат?**». Бул

суроого респонденттер эки жоопко чейин тандашкан. Жоопторду талдап көрсөк тынчсыздырган диндеги көйгөйлөрдүн бири бул диний экстремизм, деп 33,3% респондент белгилеген. Бул көйгөйлүү маселе менен дагы Кыргызстан мусулмандар дин башкармалыгы (КМДБ), Ыйман фонду жана КР Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссиясы тарабынан дагы көп иш чараларды өткөрүп жатат. Фактылар менен айтканда 2015-жылы 15-17 апрелде Бишкек шаарында өткөрүлгөн: «**Экстремизм жана тақфиризмдин коомго келтирилген коркунучу**» аттуу I Эл аралык симпозиуму жана 16-майда Улуттук филармонияда өткөрүлгөн: «Ислам – экстремизм жана терроризмдин алдын алуучу дин» аттуу Эл аралык конференциясын атасак болот [5, 29, 130-66.].

Генерал-лейтенант А.К. Бакаев атындагы МУКК институту өткөргөн «**Кыргызстандын улуттук коопсуздугуна экстремизмдин жана терроризмдин таасиринин гуманитардык аспекти**» аттуу Эл аралык илимий тажрыйбалык конференцияда дагы бул маселелер терең каралды [4, 58-69-бб.].

Ар түрдүү секталардын / багыттардын активдүүлүгүнүн, таасиринин күчөөсү (33,2%) деп, ар бир үчүнчү респонденттер жоопторун белгилешкен. Андан кийинки 14% респонденттердин тынчсыздандырган көйгөй бул динчилдиктин жаштардын арасында өсүүсү экен. Ар бир онунчу (11,2%) суралгандарды тынчсыздандырган көйгөй бул дин башкармалыгынын алсыздыгы деп жооп беришкен. Кийинки көйгөй бул диндин саясий элитага тийгизген таасири деп 5,7% респондент бул суроону белгилешкен. Бул суроого 2,3% респондент жооп бере албайм деп жооп беришкен (9-таблицаны караңыз).

9-таблица

Диндеги кайсы көйгөйлөр сизди тынчсыздандырат?
(2 жоопко чейин тандасаңыз болот)

№	Жооптор	Респонденттердин саны	Процент менен
1.	Диний экстремизм.	493	33,3
2.	Ар түрдүү секталардын / багыттардын активдүүлүгүнүн, таасиринин күчөөсү.	491	33,2
3.	Динчилдиктин жаштардын арасында өсүүсү.	207	14
4.	Дин башкармалыгынын алсыздыгы.	166	11,2
5.	Диндин саясий элитага тийгизген таасири.	85	5,7
6.	Башка.	5	0,3
7.	Жооп бере албайм.	34	2,3
	Бардыгы	980	100

Жыйынтыктап айтканда, ислам дини миң жылдардан бери эненин сүтү менен кошо сиңип келе жаткан процесс. Бул процесс биздин социологиялык

изилдөөнүн жыйынтыгында Кудайга ишенген адамдар (95%) эң жогору болду. Ислам динин биздин изилдөөдө 96%, КР ДИМК 2013-жылдын изилдөөсүндө 91%, 2014-жылдын КТМУ жыйынтыгында 90,3% респонденттер өзүмдүкү деп белгилешкен. Социологиялык изилдөөнүн негизинде диний жайларга такай (күнүгө) 5,5%, жумасына 28,2%, айына 14,3%, жарым жылда 7,9% жана бир жылда 14,4 респонденттер барып турушкандары аныкталды. Диний экстремизм (33,3%) жана ар түрдүү секталардын / багыттардын активдүүлүгүнүн, таасиринин күчөөсү (33,2%) деп, тынчсыздырган диндеги чоң көйгөйлөрдүн бири ар бир үчүнчү респонденттердин жоопторуна аныкталды.

Адабияттар:

1. Дин чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясат жана Кыргызстандагы негизги диний агымдар: усулдук китепчеси. - Бишкек, 2015. - 94-б.
2. Жаран кантип идентешет? - Б.: Махprint, 2016. - 346-б.
3. Малтабаров Б.А. Заманбап Кыргызстанда диний иденттүүлүк. - VII социологиялык конгресси: «Социологиянын коомдогу башкаруудагы орду жана келечеги» // БГУнун жарчысы №3-4 (33-34), 2015. - 104-110.
4. Малтабаров Б.А. Религиозный терроризм как новое направление в гуманитарной науке: взгляд социолога // Вестник института ГКНБ Кыргызской Республики им. Генерал-лейтенанта А.К. Бакаева. - Б., апрель, 2016. - Вып. №7. - 115-б.
5. Эратов Р., Жаркынбаев К. Экстремизмге каршы күрөшүү. Имамдар үчүн колдонмо. - Б.: КМДБ, 2016. - 136-б.

Рецензент: д.социол.н. Мендибаев Н.